

ВІДГУК

офіційного опонента Воронова Марка Миколайовича на дисертаційну роботу Могілевського Всеволода Сергійовича «Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності», що представлена на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Ознайомлення з текстом поданого на захист дисертаційного дослідження, автореферату й наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою, надають змогу зробити наступний висновок.

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження.

На сьогодні глобальний конституціоналізм носить міждисциплінарний характер і повинен розглядатись з боку нового зору на конституційно-правове регулювання суспільних відносин як всередині окремих світових держав, так і на міжнародному рівні. Сама ідея глобального конституціоналізму ґрунтується на північно-американському і західно-європейському досвіді, який набув поширення по всьому світу наприкінці ХХ початку ХХІ століття. Сучасне визначення конституціоналізму, в залежності від сфери використання, виражається в наступних формулюваннях: конституціоналізм – державне правління обмежене конституцією; конституціоналізм – вчення про конституцію, як основного закону держави, суспільства та їх взаєминах; конституціоналізм – політична система, заснована на конституційних методах правління. Але найкраще і найповніше конституціоналізм описується як виборне представництво, панування права і поділ влади.

Конституційний розвиток країн Східної Європи почався після 1989 року,

який характеризувався розробкою нових концепцій постсоціалістичного і пострадянського конституціоналізму. Для пострадянських країн, до яких належить і Україна, першочерговим завданням суспільної трансформації було і є встановлення національного конституціоналізму та гарантування стійкості конституційно-правового розвитку. Спираючись на вищезазначені формулювання конституціоналізму та світовий досвід розвинених країн досягти цього можна лише із надійним забезпеченням верховенства права за допомогою всіх демократичних інститутів, що функціонують як на загальнодержавному рівні, так і на рівні адміністративно-територіальних одиниць. І тут особливе місце в системі як глобального, так і національного конституціоналізму займає інститут місцевого самоврядування.

У даному контексті тема дисертаційного дослідження В.С. Могілевського безумовно має актуальність і суттєве значення як у теоретичному аспекті, для розвитку вітчизняної конституційно-правової та муніципально-правової доктрини, так і в суто прагматичному плані – як спосіб удосконалення інструментарію для продовження муніципальної реформи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України у межах науково-дослідної теми «Науково-правове забезпечення законотворчої діяльності» (державний реєстраційний № 0104U006963).

Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані чітко, коректно й науково виважено, а його наукознавчі завдання є цілком виправданими, вони досить повно охоплюють відповідну тематику і повністю перебувають у межах наукової спеціальності 12.00.02.

Методологічна основа дослідження має цілісний характер і включає в себе адекватні поставленим цілям і завданням філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зрозуміло, що з огляду на специфіку предмета дослідження провідну роль при викладенні всіх підрозділів дисертації відгравали системно-структурний, структурно-функціональний і порівняльно-

правовий методи дослідження, проте в роботі над темою широко представлені й такі методи дослідження, як діалектичний, формально-юридичний, історико-правовий, методи компаративного аналізу, емпіричного узагальнення, моделювання та абстрагування, також використано загально-гносеологічні прийоми пізнання – індукції, дедукції, аналізу та синтезу тощо.

Дисертація спирається на досить міцну джерельну базу (181 найменування), що включає в себе літературу не тільки з юриспруденції, але й з суміжних галузей знань, що стосуються теми дослідження.

Основні положення та висновки дисертації обговорювались на засіданнях відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України та обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи» (м. Маріуполь, 18 вересня 2015 р.), Міжнародній науковій конференції «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (Bratislava, 27 – 28 novembra 2015 r.), X Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Развитие науки в XXI веке» (м. Харків, 15 лютого 2016 р.), XI Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій 70-річчю Загальної Декларації прав людини «Права людини та їх реалізація в Україні» (м. Одеса, 7 грудня 2018).

Наукова новизна основних положень та висновків дисертації полягає в тому, що вона є першим комплексним науковим дослідженням, у якому обґрунтовано теоретико-правові проблеми становлення, розвитку та легалізації інституту місцевого самоврядування в рамках вітчизняного (національного) і міжнародного (глобального) конституціоналізму, як об'єктивно іманентного інституту демократичної правової державності та міжнародного правопорядку, що допоможе виявити закономірності в розвитку інституту локальної демократії в Україні.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в роботі положення, висновки і рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – галузях конституційного і

муніципального права для опанування питань, пов'язаних зі складними процесами становлення, розвитку та модифікації вітчизняного (національного) та глобального конституціоналізму; у функціонуванні сучасної системи місцевого самоврядування, становленні, розвитку і функціонуванні повноцінних територіальних громад та становленні і реалізації задач і функцій його органів; у нормопроектній, правотворчій роботі – як теоретико-методологічна основа розробки проектів законів та нормативно-правових актів, спрямованих на децентралізацію публічної влади та формування компетенційної бази органів місцевого самоврядування в Україні; у втіленні сучасних уявлень про вітчизняний (національний) і глобальний конституціоналізм в практику нормопроектування, нормотворення і законотворення; у правозастосовній діяльності – для оптимізації форм, методів і засобів діяльності суб'єктів і органів муніципального та конституційного права в сфері місцевого самоврядування, реалізації ними своїх функцій і повноважень; у навчальному процесі – при підготовці підручників та посібників для викладання таких навчальних дисциплін, як «Конституційне право України», «Муніципальне право України», «Міжнародне публічне право», «Міжнародне приватне право», «Вітчизняний та глобальний конституціоналізм»; у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації – муніципальних службовців, державних службовців, правознавців, при підготовці навчально-методичних матеріалів у системі правового всеобучу.

Загальна структура роботи має звичний вигляд і побудована за принципом «від загального – до конкретного». Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Обрана дисертантом архітектура роботи є вдалою; у поєднанні з правильно підбраною методологією вона надала змогу авторові досить повно й послідовно розкрити наявну проблематику, забезпечити логіку дослідження й обґрунтованість результатів. Повний обсяг дисертації становить 206 сторінок.

Загальна характеристика змісту дисертаційного дослідження.

Вступ дисертаційної роботи побудований за загальноприйнятою схемою та містить: обґрунтування актуальності теми дослідження, ступінь наукової

розробки проблеми, зв'язок з науковими планами та програмами, мету й завдання дослідження, об'єкт, предмет, методологічні основи. У вступі детально сформульовано наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне і практичне значення, наведено дані щодо апробації та публікації результатів дослідження. Також зазначено структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ роботи містить дослідження теоретико-соціологічних та нормативних підходів до проблематики формування правового простору місцевого самоврядування в Україні. Інститут місцевого самоврядування в цьому розділі розглядається з позицій рівня публічної влади та як сфера децентралізації публічної влади в контексті дослідження ролі феномену та внутрішньодержавного інституту місцевого самоврядування в становленні національного і глобального конституціоналізму та його впливу на зростання взаємодії та ефективності останніх.

Дослідження феноменології публічної влади дає змогу стверджувати, що з онтологічних позицій в сучасному розумінні в її основі лежить антропологічний концепт, що базується на об'єктивації управлінської парадигми відносно соціуму в його державно-правовому розумінні, шляхом побудови владних відносин – відносин влади і підпорядкування, які передбачають відповідні поведінкові настанови суб'єктів-учасників таких відносин, що зафіксовані у правових нормах.

Другий розділ роботи містить дослідження теоретичних та історико-правових засад становлення та розвитку місцевого самоврядування в межах Українського конституціоналізму і тут феноменологія місцевого самоврядування досліджується як сфера локальної демократії та як сфера прояву та реалізації прав людини.

Автором наголошується, що вітчизняний конституціоналізм відіграє важливу роль в процесах конституціоналізації та інституціоналізації місцевого самоврядування за на ступними факторами: за допомогою конституціоналізму йдуть інтенсивні процеси розвитку інститутів локальної демократії, що базуються на демократичній правовій державності; конституціоналізм

процедурно сприяє становленню місцевого самоврядування, як важливого інституту громадянського суспільства та правової держави; становлення місцевого самоврядування є могутнім фактором конституційних перетворень в державі.

Дисертантом наведена аргументація щодо виникнення процесуального ланцюга на основі локальної демократії, що демонструє особливу важливість ролі публічної муніципальної влади (місцевого самоврядування) в формуванні і функціонуванні демократичної правової державності та зростання такої ролі в процесі муніципальної реформи, а саме: «демократична правова державність» (як онтологічна основа муніципальної демократії) – «публічна влада» (як інструментальний засіб локальної демократії) – «публічна самоврядна (муніципальна) влада» (як природна сфера локальної демократії) – «децентралізація повноважень публічної державної влади» (як технологічна складова виникнення і реалізації локальної демократії) – «органи місцевого самоврядування» (як основні управлінсько-виконавчі провідники локальної демократії) – «територіальна громада» (як основні суб'єкти та бенефіціари локальної демократії).

Третій розділ роботи містить дослідження теоретичних підходів до розуміння та визначення феномену глобального конституціоналізму. В цьому розділі місцевого самоврядування розглядається як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод, як важливий фактор глобалізації в контексті позитивних та негативних підходів до його структурно-інституціонального визначення. Досліджується роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування. Автором показана характеристика національного інституту місцевого самоврядування, як елемента глобального конституціоналізму, який дає можливість виділити низку чинників-факторів, а саме: історико-ретроспективний, державотворчий, чинник-фактор громадянськості, гуманітарний, комунальний, інтеграційно-телеологічний, міжнародний, – вказані фактори при їх системному тлумаченні та онтологічному

аналізі переконливо підтверджують наведену позицію.

Місцеве самоврядування, виступаючи як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод, фактично виступає іманентним елементом та наглядним прикладом глобального конституціоналізму, бо в ньому тісно переплелися національні та міжнародні засади, що у підсумку реалізують права людини і громадянина у їх широкому розумінні на локальному рівні функціонування соціуму, забезпечуючи стабільне снування та функціонування людських поселень.

У висновках дисертації визначені найбільш важливі результати проведеного дослідження. Треба зазначити, що проведення дослідження ролі місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму в контексті визначення питань взаємодії вказаних феноменів та ефективності такої взаємодії, – дає змогу зробити низку висновків в тому числі методологічного та праксеологічного характеру.

Слід зазначити, що оформлення дисертації повністю відповідає вимогам наказу № 40 МОН України від 12.01.2017 року.

Загалом найбільш суттєвими здобутками дисертанта, що характеризують наукову новизну і практичну значущість рецензованого дослідження, на наш погляд, є:

- авторське розуміння правового простору місцевого самоврядування як складного соціального, політико-правового феномену, який виникає внаслідок скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави, так й суб'єктів локального соціуму, шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази, з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади;

- теза про те, що становлення та розвиток ідеї публічної муніципальної влади та становлення її концепту – є напряду пов'язаними з теорією публічної влади, що здійснюється в умовах демократичної правової державності в інтересах всіх членів суспільства, але з відповідною акцентуацією на різні телеологічні домінанти: а) локальний (просторовий) характер такої влади; б) її

колективістську основу; в) сукупність екзистенційних інтересів, що продукуються територіальною громадою; г) існування та функціонування самої громади як феноменологічної сукупності жителів відповідної території держави та первинного суб'єкта місцевого самоврядування та цієї публічної муніципальної влади; г) формування членами громади-виборцями в якості електорального корпусу представницьких органів та опосередковано й виконавчих органів місцевого самоврядування, що реалізують їх екзистенційні інтереси;

- авторське розуміння публічної самоврядної (муніципальної) влади як самостійного виду (рівня) публічної влади, яка має недержавний, а самоврядний характер, відповідні критеріально-кваліфікаційні ознаки і характеристики, що відрізняють її від інших видів влади та дають змогу оцінювати місцеве самоврядування як політичний та конституційно-правовий принцип формування та організації локальної демократії на основі самоорганізації, самодіяльності та самоврядування його суб'єктів і органів в умовах функціонування демократичної правової державності на основі деконцентрації і децентралізації публічної влади та управління, з метою виявлення, фіксації та реалізації екзистенційних інтересів локальної спільноти та її членів;

- висновок про те, що місцеве самоврядування як інститут держави, конституційного права, конституційного законодавства в широкому розумінні, інститут громадянського суспільства – виступає головною ознакою та, мабуть, найбільш важливим фактором обмеження етатизму та свавілля державної влади – звідси феноменологія конституціоналізму у порівнянні з інститутом локальної демократії не тільки набуває нових загальнодемократичних рис, а й фактично розвивається у бік більш глибокої та системної гуманізації та демократизації за рахунок появи так званого «локального інтересу», його розмежування з інтересом державним та формуванням та розвитком першого, в умовах партнерських відносин та співіснуванням з другим;

- цікавою є теза про те, що концепція муніципальних прав людини, що є

невід'ємною частиною сучасного вітчизняного конституціоналізму, має дійсно революційне значення не тільки для конституційного права – бо фактично впливає на подальший та більш глибокий розвиток конституційно-правового статусу людини і громадянина, а й для муніципального права – бо обґрунтовує його предмет, суттєво підсилює його суб'єктний склад, розширює нормативні горизонти його об'єктного супроводження та забезпечення – що праксеологічно впливає на подальший розвиток гуманізації вітчизняного конституціоналізму та трансформацію глобального конституціоналізму в бік його пріоритетної людиноцентричності та гуманітаризації міжнародно-правових відносин;

- обґрунтування тези про те, що розвиток місцевого самоврядування в Україні безпосередньо пов'язаний із розвитком та практичним втіленням концепції локальної демократії. Розвиток концепції локальної демократії на територіях пострадянських національних держав, включаючи й Україну, характеризується сприйняттям ними певних теоретичних моделей, які застосували і легалізували принципи субсидіарності, децентралізації та регіоналізації, – цьому суттєво сприяла діяльність міжнародних міжурядових організацій, зокрема, таких як Рада Європи, в рамках яких була розроблена ціла низка міжнародно-правових актів, які формалізували принципи локальної демократії у вигляді міжнародних стандартів.

- висновок про те, що зміцнення локальної демократії є чинником активізації формування і функціонування демократичної правової державності та зростання значення демократичних засад у процесі муніципальної реформи за формулою: «демократична правова державність» (як онтологічна основа муніципальної демократії) – «публічна влада» (як інструментальний засіб локальної демократії) – «публічна самоврядна (муніципальна) влада» (як природна сфера локальної демократії) – «децентралізація повноважень публічної державної влади» (як технологічна складова виникнення і реалізації локальної демократії) – «органи публічної муніципальної влади» (як основні управлінсько-виконавчі провідники локальної демократії) – «територіальна громада» (як основні суб'єкти та бенефіціари локальної демократії).

- визначення, що метою та змістом реформування інституту місцевого самоврядування в Україні є його максимальне наближення до вимог глобального конституціоналізму, згідно з якими місцеве самоврядування розцінюється як іманентний інститут демократичної правової державності, що є могутнім інструментом не тільки прояву ініціативи населення та жителів-членів територіальних громад, а й сферою, де практично здійснюється реалізація і захист прав людини, а також формуються механізми щодо укріплення та демократичного розвитку самої державності.

Загалом слід відзначити, що дисертація В.С. Могілевського відзначається високим теоретичним рівнем виконання, вмілим використанням сучасного методологічного арсеналу, виваженістю й обґрунтованістю висновків, належною правовою культурою теоретичних побудов. Положення, що виносяться на захист, справді містять ознаки наукової новизни, вони є належним чином обґрунтованими, а представлені в роботі аргументи на користь позиції автора – досить переконливими.

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної та нової теоретичної проблеми, в зазначеній дисертації міститься низка спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямами подальшої розробки даної проблеми:

1. Вважаємо, що певного уточнення потребує авторська концепція, згідно якої, з одного боку, пропонується «розуміння публічної самоврядної (муніципальної) влади як самостійного виду (рівня) публічної влади, яка має недержавний, а самоврядний характер», а, з іншого боку, у дисертації встановлено, що місцеве самоврядування, поряд з іншими характеристиками, є інститутом держави. Як автор розуміє та обґрунтовує існування такої дихотомії в своїй позиції?

2. На наш погляд, потребує уточнення позиція автора, щодо співвідношення понять конституціоналізм та місцеве самоврядування. А саме,

місцеве самоврядування є складовою частиною конституціоналізму, чи місцеве самоврядування є необхідною умовою існування конституціоналізму?

3. Вважаємо, що потребує свого пояснення авторська позиція щодо визначення інституту місцевого самоврядування як елементної одиниці глобального конституціоналізму.

4. Слід зазначити, що зміст підрозділу 3.4 «Роль глобального конституціоналізму у підвищенні якості законодавства України про місцеве самоврядування» потребує певної конкретизації в аспекті уточнення про пріоритети вдосконалення муніципального законодавства України. Дисертант має донести свою позицію з цього питання під час прилюдного захисту дисертації.

В дисертації наявні поодинокі орфографічні та пунктуаційні помилки, а також місцями неправильно оформлений список використаних джерел.

Втім зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації В.С. Могілевського, мають характер наукової дискусії та покликані спрямувати дисертанта на продовження наукових досліджень за обраною темою.

Загалом подана на захист дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, котра містить вирішення важливого для сучасного конституціоналізму наукового завдання, що полягає в розробці цілісної концепції ролі і місця місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму.

Основні результати дисертації досить повно викладені у 9 наукових публікаціях. З них – 5 статей у фахових наукових виданнях з юридичних наук, які також включені до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus» (Польща); 4 – тези у матеріалах науково-практичних конференцій, у тому числі міжнародних.

Співставлення текстів дисертації та автореферату свідчить, що їх основний зміст є тотожним.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Таким чином вважаю, що дисертаційна робота Могілевського Всеволода Сергійовича «Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності» є сучасною, актуальною та самостійною науково-дослідною роботою, яка відповідає вимогам пп. 9 та 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Могілевський Всеволод Сергійович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри

конституційного і муніципального права

юридичного факультету Харківського

національного університету імені В.Н. Каразіна

кандидат юридичних наук, доцент

12 квітня 2019 р.

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділу
кадрів

М.М. Воронов